

УДК 94 (477):63 (091)

Олексій Захарченко (Миколаїв)

НАЦИСТСЬКІ ПЛАНИ АГРАРНОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Проблема запланованої нацистами аграрної колонізації південноукраїнських степів належить до малодосліджених тем у вітчизняній та зарубіжній історіографії війни. Тому завданням даної статті буде спроба автора дослідити означену проблему.

В завойовницьких планах поневолення східного простору нацистське керівництво найбільше приваблювали Південь України і Крим. Доля цих територій вирішувалась на нараді у Гітлера 16 липня 1941 року. Фюрер заявив: «Крим з прилеглими районами (область північніше Криму) повинні стати областю імперії. Ці прилеглі райони повинні бути якомога більшими» [1]. Своему союзнику Румунії за участь у війні нацистський вождь пообіцяв віддати Одесу, хоча присутні на нараді рейхсмаршал Г. Герінг і рейхсміністр А. Розенберг виступили проти. На момент обговорення цієї проблеми німецько-румунські війська ще не загрожували означеним територіям.

Наприкінці липня фронт наблизився безпосередньо до Північного Причорномор'я. Фюрер на військовій нараді 27 липня 1941 року знову наполіг на приєднанні цього регіону до складу Великої Німеччини: «Ми візьмемо південну Україну, особливо Крим, і перетворимо її у велику німецьку колонію. Не буде ніякої шкоди з того, що ми витіснимо все населення, яке там зараз проживає. Німецький колоніст стане солдатом-селянином... Тих із них, хто походить із селян, Рейх забезпечить повністю обладнаними фермами» [2].

Про важливість посідання у Північному Причорномор'ї з його подальшою колонізацією вихідцями з рейху наголошував своєму підлеглому рейхскомісару України Е. Коху рейхсміністр у справах окупованих східних територій А. Розенберг. 18 листопада 1941 року він надіслав Коху таємну директиву в якій зазначалось: «У всякому разі треба вжити всіх заходів, аби

оформити в німецьку колонію півострів Крим і поки ще ближче не окреслену територію аж до Дніпра, потім по дузі до Азовського моря (генералкомісаріат Таврида)... посідання Криму з прилеглою до нього територією, яке було б підсилене великим німецьким поселенням, має вирішальне значення і для охорони німецького панування» [3].

В германізації Північного Причорномор'я величезну активність виявив і керівник чорного воїнства рейхсфюрер СС Г. Гімлер: «Заселені озброєними селянами селища стануть основними поселеннями на сході, фундаментом європейської фортечної стіни» [4]. Гімлер мріяв навіть створити тут окрему есесівську державу [5]. Як основу німецького панування на цих землях рейхсфюрер СС виношував ідею створення низки поселень для солдатів-селян (Wehrbauern). На його думку таке селище мало включати від 30 до 40 господарств, де кожний «вербауер» отримає по 300 акрів землі у власність. «В присадибному домі, – розмірковував Гімлер, – оселиться заслужений лідер СС чи партії, вибраний мною особисто з урахуванням його якостей як людини, так і солдата на полі бою. Він стане лідером селянської общини, з адміністративної точки зору бургомістром, з партійної точки зору – вождем місцевої групи... На цьому побудований увесь план. Кожне селище з 40 господарствами, селянами та їх синами, своєю бойовою силою відповідатиме роті, а ротний командир буде жити у присадибному домі. Усі вони будуть воювати за свою землю і за свої оселі» [6].

Роздачею землі і розселенням есесівців мало займатись спеціально створене ще до початку війни Головне управління раси і поселень РусХА (Rasse – und Siedlungshauptamt) на чолі з обергрупенфюрерами СС Г. Панке (очолював управління у 1939-

1940 рр.) та О. Гоффманом, який був на чолі управління з 1940 по 1943 рр. [7].

Для якнайшвидшого економічного освоєння окупованих південноукраїнських земель керівництво Третього рейху збиралось задіяти в першу чергу виховану в нацистському дусі молодь – членів Гітлерюгенду. «Діти – ось у чому наше спасіння! – заявляв Гітлер. – Право на землю, згідно вічного закону природи, належить лише тому, хто завоював його, виходячи із того, що старі кордони стримували зростання чисельності народу. І те, що у нас є діти, які прагнуть жити, виправдовує усі наші претензії на завойовані східні території» [8]. З моменту приходу до влади нацистів члени молодіжної організації Гітлерюгенд зобов'язані щороку проходити спеціальну сільськогосподарську практику. 17 тисяч німецьких підлітків кожного року залучались до цієї практики, набуваючи необхідного досвіду господарювання на землі [9].

Долучались до освоєння сільськогосподарської спеціальності і домоводства й молоді німкені – члени спілки німецьких дівчат БДМ (Bund deutscher Madel), яка входила до складу Гітлерюгенду. 1 березня 1938 р. Г. Герінг видав розпорядження, згідно з яким жодна незаміжня жінка у віці до 25 років не мала права працювати в державних чи приватних підприємствах і установах в якості службовця, якщо вона не пройшла необхідної однорічної сільськогосподарської практики. З тих хто пройшов практику керівництво НСДАП планувало створити нову воєнізовану селянську спільноту, щось на зразок «німецького козацтва» [10]. Саме юні «арійці» першими повинні були заселити й обжити величезний східний простір, назавжди витіснивши з рідної землі місцеве населення. Керівник Гітлерюгенду рейхсюгендфюрер А. Аксман закликав молодих німців негайно розпочати колонізацію краю: «Ми спорудимо на східному кордоні стіну із м'яса і крові, яка буде міцнішою сталі і бетону. Для закріплення на східних землях нам знадобляться найкращі молоді люди. Тому, добровольці, вперед!» [11].

Крім переселенців з рейху, вояків вермахту і військ СС, членів Гітлерюгенду і

НСДАП в аграрній колонізації Північного Причорномор'я на думку фюрера слід було активно заангажувати близьких до «арійців» данців, шведів, норвежців, валлонів, голландців, а у віддаленій перспективі – навіть германізованих англійців [12]. Особливу роль Гітлер відводив Криму, який називав у своїх планах Готенландом. Крим мав стати «німецькою Рив'єрою» – курортною зоною для відпочинку фашистської еліти. Нацистський вождь видав розпорядження розробити проект швидкісного автотобану Гамбург – Крим, для того, щоб скоріше дістатися півострова [13].

Передбачалось після перемоги над СРСР повністю виселити з півострова корінне населення і заселити Крим жителями з австрійського Південного Тіролю. На думку фюрера кліматичні умови Тіролю і Криму дуже схожі, тож австрійські поселенці доволі швидко зможуть тут адаптуватися [14]. Тому у 1942 р. Гітлер призначив саме австрійця А. Фрауенфельда генеральним комісаром «Таврії», пізніше перейменованої в генеральну округу «Крим». А. Фрауенфельд, як і рейхсміністр А. Розенберг виступали за помірковану політику і були проти жорстких методів, якими керувались по відношенню до місцевого населення рейхскомісар Е. Кох та рейхсфюрер СС Г. Гімmlер [15]. Щодо подальшої долі Кримського півострова, то у нацистського керівництва в період облоги Севастополя не існувало єдиної точки зору. Намагаючись схилити кримськотатарське населення до тісної співпраці і звабити на свій бік нейтральну Туреччину, німецький посол в Анкарі Франц фон Папен висунув туркам ідею створити в Криму незалежну державу Татарстан. Однак, в квітні 1942 року турецький прем'єр Сараджоглу повідомив посла про нереальність цього проекту і не дав згоди на пропуск німецьких військ через турецьку територію для їх просування на Близький Схід [16].

Зазіхали на землі Північного Причорномор'я і румунські завойовники, союзники рейху. 19 липня 1941 року, напередодні наступу на Одесу, маршал І. Антонеску видав наказ № 1500, в якому обіцяв щедро наділити українською землею своїх солдатів і офіцерів, які відзначаться в боях. За

наказом помічника ставки румунського верховного командування генерала Тегерану у військових частинах почали навіть складати списки охочих заволодіти земельними наділами в Придністров'ї та Прибужжі. Ці обставини зумовили досить високу умотивованість і боєздатність румунських військ на початку війни на відміну від їхньої пасивності і безпорадності в боях на берегах Дону і Волги восени 1942 р. [17].

Відношення нацистів до німецького селянства було особливим. А. Гітлер вважав селянство рейху своєю непохитною опорою, в якому тільки й вбачав майбутнє панівної «арійської раси». «Німецький народ, – заявляв він, – може обійтись без міських жителів, але ні в якому разі без селян» [18]. Фюрер плекав абсолютно утопічну мрію про німецьку націю, основу на крові і ґрунті (Blut und Boden) і передбачав в уявному майбутньому завоювати і обжити німецькими колоністами величезний «аграрний життєвий простір» [19]. На думку рейхсміністра землеробства рейху В. Дарре лише селянство уособлювало сутність німецької традиції і культури, тому колоністи мали утворити «нову земельну аристократію». Свої судження ще до війни він виклав у працях «Селянство як джерело нордичної раси» (1929 р.), «Нове дворянство крові і ґрунту» (1930 р.). Ці роботи мали відбиток расово-біологічної теорії і зводились до того, про що мріяв нацистський фюрер – пошуку невичерпного джерела відродження і відтворення нордичної раси [20]. Щодо місцевого населення, то їм, за висловом В. Дарре, відводилась жалюгідна роль безправних рабів і наймитів у німецьких колоніях. «На всьому східному просторі. – вказував він, – тільки німці мають право бути власниками великих маєтків. Країна, населена чужою расою, повинна стати країною рабів, сільськогосподарських батраків і промислових робітників» [21]. І все ж, слід відзначити, що під впливом низки військових катастроф на Східному фронті деякі з нацистських бонзів переглянули свої попередні плани відносно корінного населення і його місця в запланованій аграрній колонізації.

Після сталінградського розгрому рейхсміністр пропаганди Й. Геббельс видав таємну інструкцію, в якій заборонив німецьким пропагандистам публічно розголошувати колонізаторські плани рейху і закликав припинити усі розмови про неповноцінність слов'ян. За його наказом була вилучена з обігу пропагандистська брошура «Недолюдок» («Der Untermensch»), яка зображала представників східних народів як виродків і напівлюдей. Зникли з ужитку й будь-які розмови про панівну «нордичну расу», а до касти арійців, що з весни 1943 року почали поповнювати ряди добровольчих формувань військ СС, включили колишніх «унтерменшів»: донських і кубанських козаків, галичан, естонців і латишів, яких ще за два роки до цього планували майже повністю виселити. Рейхсфюрер СС Гімmlер навіть запропонував восени 1943 р. під час битви за утримання «Східного валу» (лінії укріплень вздовж Дніпра і до Азовського моря) негайно розпочати створення вздовж лівого берега Дніпра мережі «козачих військових поселень», виділити їм певну частину землі у приватну власність і саме на місцевих українських колабораціоністів покласти обов'язок нести прикордонну службу на східних рубежах Третього рейху. Гімmlер стверджував: «Оскільки Сталін і більшовизм відійти від колгоспної системи неспроможні, то кожний одноосібний селянин в силу своєї природи стане ярим ворогом більшовизму. Ніякого примирення між ними бути не може» [22].

Однак, найрадикальніші корективи в розроблену до війни окупаційну аграрну політику вніс прибалтійський фольксдойче, рейхсміністр у справах окупованих східних областей А. Розенберг. Непогано знаючи ментальність народів сходу, колишній підданий Російської імперії розумів, що перемога чи поразка у війні більшовизму з націонал-соціалізмом залежить від тактично умілого вирішення саме аграрного питання: ліквідації колгоспної системи і роздачі у приватну власність землі місцевим колабораціоністам. Проголошені Розенбергом «новий аграрний порядок» (15 лютого 1942 р.) і «декларація про приватну власність на землю» (3 червня 1943 р.) на

його думку мали нанести вирішальний удар по сталінізму, повернути на німецький бік селянство, призвести до масового дезертирства з лав Червоної Армії, розвалу і дезорганізації радянського тилу, мінімізувати рух опору на окупованих територіях. Розенберг намагався це зробити виключно з ідеологічних міркувань, тільки на період війни, не відмовляючись після перемоги над СРСР, від ним же розробленої і проголошеної кінцевої мети на колонізацію з подальшим онімеченням східного простору. Опонентом А. Розенберга в організації агро-колоніальної експансії увесь період окупації був прибічник фюрера Е. Кох, бруталний українофоб, який неухильно проводив відверто жорстоку окупаційну політику. Він жодного разу не поступився основними положеннями націонал-соціалізму у поводженні з місцевим населенням, завзято виконував настанови і вказівки Гітлера, а не свого безпосереднього шефа Розенберга, якого він, як і усе найближче оточення фюрера, відверто зневажав і висміював за його неповноцінне, напівварійське походження.

Основною опорою в аграрній колонізації Північного Причорномор'я на думку нацистів мали стати українські етнічні німці (фольксдойче), які здавен мешкали на території України, переважно в сільській місцевості. До війни фольксдойче жили компактно у Північному Причорномор'ї в 151 колонії [23]. За німецькими даними на окупованій території України мешкало близько 200 тисяч етнічних німців, які проживали в 486 населених пунктах [24]. Залучити до співпраці й опертися у роботі нацисти в основному хотіли на місцевих українських колабораціоністів та фольксдойче, оскільки прибулих з Німеччини рейхсдойче було обмаль. Так, в адміністрації генерал-бецирка «Миколаїв» (Кіровоградська, Херсонська і на схід від Південного Бугу Миколаївська області) було задіяно всього п'ятсот імперських німців, які повинні були контролювати й управляти населенням округи в 1 млн. 920 тис. чоловік на території в 44 тис. квадратних кілометрів [25].

Перш за все нацисти сподівались поставити на облік усіх українських фольксдой-

че. В рейхсміністерстві Розенберга в липні 1941 року почала діяти спеціально створена група під керівництвом Г. Айбрандта, яка займалась вивченням німецьких поселень в Україні, особливо у Північному Причорномор'ї. Керівництво СС влітку 1941 р. уповноважило службу реєстрації фольксдойче (Фо Мі) негайно розпочати реєстрацію етнічних німців. При РКУ була створена зондеркоманда «R», яка займалась реєстрацією фольксдойче [26]. Зондеркоманда «R» складалась усього з 160 есеівців під керівництвом бригаденфюрера СС Гоффмайера. Основним районом її діяльності була Одещина. Штаб відділу містився в с. Ландау (губернаторство «Трансністрія» – підконтрольна румунам територія в межиріччі Дністра і Південного Бугу) [27]. За німецькими розрахунками на початку 1942 року в Північному Причорномор'ї мешкало 182 тис. фольксдойче. З них в румунській зоні окупації «Трансністрія» – 130 тис.; в німецькій окупаційній зоні РКУ – 52 тис. (генерал-бецирк «Миколаїв» – 28 тис.; генерал-бецирк «Крим» – 6 тис. і генерал-бецирк «Таврія» – 18 тис.) [28]. Нацистське керівництво на місцевих фольксдойче поклало історичну місію відродити німецьке панування на цих територіях, не дивлячись на те, що окупаційна влада розглядала їх лише як «німців другого сорту» [29]. На думку Розенберга Німеччина мала утворити потужне державне об'єднання між Балтійським і Чорним морями, де б проживали 15-20 млн. етнічних німців, які б створили «мілітарні колонії» і захищали Європу від нових «варварських орд» зі Сходу.

Почалося формування із населення німецьких новостворених районів загонів самооборони. 5 серпня 1942 року Е. Кох розпорядився сформувати загони самозахисту фольксдойче. Найчисленніші з них діяли в районі Миколаєва, де в їх створенні активну участь взяла німецька громада на чолі з бургомістром [30]. Молоді українські німці стали основою організації Гітлерюгенду на окупованих територіях. Місцеві фольксдойче входили до керівництва організації, яка охоплювала майже всі населені пункти де вони мешкали [31]. В генеральній окрузі «Миколаїв» знаходилось

десять таборів Гітлерюгенду в яких проходили вишкіл під наглядом унтер-офіцерів вермахту 1200 вихованців [32].

В дещо гіршому становищі опинилися українські німці, які проживали в румунській окупаційній зоні «Трансністрії». Румунські війська займалися грабунками місцевого селянства, реквізиціями продовольства і скота, брутально поводитися з населенням. Тому більшість фольксдойче не бажали залишатися під румунською окупаційною адміністрацією [33]. Це призвело до напруження стосунків між німецькими і румунськими окупантами. Оскільки нацисти в рейхскомісаріаті «Україна» свідомо поставили етнічних німців у привілейоване становище по відношенню до українців, то певна частина населення почала доводити окупантам про своє «німецьке» походження, щоб тільки «записатися у фольксдойче» [34]. Статус фольксдойче на Півдні України отримали лише етнічні шведи, оскільки була доведена їх повна асиміляція серед етнічного німецького населення. Вони компактно мешкали на території генерал-бецирку «Миколаїв» в районі Берислава і Каховки [35].

Грандіозними були плани нацистів по економічному і господарському освоєнню Північного Причорномор'я. Це ще раз говорить про виняткове значення цього регіону, оскільки більше ніде на окупованій радянській території в роки війни вони не планували нічого подібного. Враховуючи, що південні області України становили зону ризикованого землеробства і завжди дуже сильно потерпали від посухи, німецька окупаційна влада зробила спробу розпочати меліорацію і господарське освоєння Півдня України і Криму, які, як уже згадувалось, у першу чергу підлягали німецькій аграрній колонізації. Вражає оперативність, з якою німці розпочали реалізацію задуманого.

Одразу після падіння Севастополя увесь Кримський півострів став цілковито окупований нацистами і вони негайно приступили до запланованого господарського освоєння Північного Причорномор'я, тобто ще задовго до завершення бойових дій на східному фронті. Вже 30 липня 1942 року на ім'я Е. Коха надійшла пам'ятна

записка відносно зрошення південної України і північного Криму водами Інгульця і Дніпра. План зрошувальної системи подавався на окремій карті з усіма подробицями і розрахунками. Німці планували реалізувати цей масштабний проект впродовж найближчих чотирьох років, асигнувавши 3-4 млрд. рейхсмарок. Для будівництва і риття каналів окупанти планували виділити близько мільйона військовополонених і місцеве населення. Спецслужби почали розшук радянських фахівців, які до війни займалися цією зрошувальною системою. Будівництво планувалося розпочати негайно і першу чергу інгулецько-дніпровської зрошувальної системи окупанти збиралися ввести в дію вже через рік – восени 1943 р. За розрахунками експертів врожайність мала збільшитися в 2-2,5 рази, а валовий збір зерна складати близько 5 млн. тон, що дало б змогу, на думку авторів проекту, повністю забезпечити продовольством прибулих з рейху 6-7 млн. колоністів [36]. Перш за все цим проектом зацікавився рейхсфюрер СС Гімmlер, який неодноразово бував у цьому регіоні з інспекціями і розумівся на справі, оскільки ще у 1922 р. закінчив Мюнхенський університет, отримавши диплом спеціаліста-аграрія [37]. Німецький журналіст Ганс Йост, який часто подорожував з рейхсфюрером, згадував, що Гімmlер полюбляв зупинити автомобіль і пройтися обабіч дороги. «Нахилившись, – стверджував Йост, – він брав шматок землі, розтирав її між пальцями, задумливо нюхав, а потім розглядав широкі безкрайні поля родючої землі, розмірковував уголос про те, як виростуть згодом тут дерева і кущі, як захистять вони врожай від холодних вітрів, дадуть вологу і забезпечать економічний підйом цих, тепер уже німецьких земель» [38].

З притаманною німцям педантичністю і прагматизмом до справи вони підійшли комплексно, враховуючи усі аспекти проблеми. Оскільки степові райони Північного Причорномор'я завжди страждали від суховіїв, в липні 1942 р. головний відділ продовольства і сільського господарства РКУ розпорядився відносно обліку землі, яку мали відвести під висадку лісосмуг. Передбачалось в чотирьох кліматичних

зонах південної України висадити 7-рядні лісосмуги завширшки 12 метрів і 5-рядні лісосмуги шириною 9 метрів [39]. Відповідне розпорядження, щодо висадки лісосмуг у степовій зоні України в липні 1942 р. Гімmlер надіслав департаменту планування Головного управління раси і поселень на Сході [40].

Так як вироблена в громадських господарствах селянами продукція знаходилась в колгоспних коморах, що значно полегшувало її охорону, зберігання і реквізицію в будь-який час і в необхідній німцям кількості (саме тому вони й зберегли майже без змін колгоспну систему), окупанти для того, щоб без перешкод відправляти зібраний урожай до Німеччини спланували будівництво польових вузькоколіїних залізниць. 28 вересня 1942 р. генерал-комісар Миколаєва обергрупенфюрер СС Опперман наказав розпочати їх будівництво в генерал-бецирку. Вже до жнив 1943 р. силами місцевого населення і полонених планувалося прокласти такі залізниці: Вознесенськ – Єланець – Новий Буг; Снігурівка – Берислав; Новий Буг – Володимирівка – Олександрштадт – Качкарівка; Ново-Павлівка – Привільне. Ці залізниці мали бути завширшки 60 см [41]. У наказі особливий наголос робився на тому, що польові залізниці будуватимуть лише для того, щоб суттєво полегшити вивіз збіжжя до рейху і тим самим запобігти актам саботажу з боку селянства.

Таким чином, нацисти, намагаючись налагодити економічне життя в регіоні для подальшого ведення війни, запланували розпочати господарське освоєння Північного Причорномор'я, але не для покращання життєвого рівня місцевого населення, а винятково для більш ефективної експлуатації сільського господарства у власних цілях і закладення фундаменту для подальшої повоєнної колонізації краю вихідцями з рейху.

Однак, плани нацистів по аграрній колонізації цілковито провалились. Розбивши елітні війська вермахту і ваффен СС у вирішальній битві Світової війни на Курській дузі в липні – серпні 1943 р., Червона Армія одразу, без оперативної паузи, не даючи німцям змоги оговтатися, розгорну-

ла широкий наступ і розпочала визволення Лівобережної України і Донбасу від ворожих зайд. Нацистські плани по господарському освоєнню Північного Причорномор'я так і залишилися лише на папері. Етнічні німці, на яких покладалося завдання стати опорою в аграрній колонізації, почали відступати разом з вермахтом на захід, масово залишаючи свої помешкання. Усього до кінця 1943 р. РКУ залишили 90 тис. фольксдойче, а в січні – липні 1944 р. ще близько 125 тис. [42]. Відступаючи з Криму і Північного Причорномор'я навесні 1944 р. за наказом нацистської кліки оскаженілий від безсилої ярості фашизм вдався до варварської тактики «випаленої землі», тотально спустошуючи українську територію, піддаючи все довкола небаченому ще в історії людства пограбуванню, руйнації та нищенню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ямпольський В.П. «...Уничтожить Россию весной 1941 г.» (А. Гитлер, 31 июля 1941 года): Документы спецслужб СССР и Германии. 1937-1945 гг. / Владимир Ямпольский. – М., 2008. – С.162.
2. Буллок А. Гитлер и Сталин: жизнь и власть. Сравнительное жизнеописание. В 2 т. / Алан Буллок. – Смоленск, 1998. – Т. 2. – С.312-313.
3. Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні / Володимир Косик. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. – С.543.
4. Мэнвелл Р., Франкель Г. Генрих Гимmlер / Р. Менвелл, Г. Франкель. – Ростов на Дону, 2000. – С.246.
5. Хене Г. Орден «Мертвая голова». История СС / Г. Хене. – Смоленск, 2002. – С.368.
6. Керстен Ф. Пять лет рядом с Гимmlером. Воспоминания личного врача. 1940-1945 / Ф. Керстен. – М., 2004. – С.178.
7. Семенов К.К. Дивизии войск СС. История организации, структура, боевое применение / Константин Семенов. – М., 2007. – С.9.
8. Кормилицын С.В. СС – мир для ариев. Преступления во имя нации / Сергей Кормилицын – М., 2005. – С.100.
9. Аникеев А.А. Аграрная политика нацистской Германии в годы Второй мировой войны / А.А. Аникеев. – Ростов-на-Дону, 1990. – С.105.
10. Кормилицын С.В. Третий рейх. Гитлерюгенд / С.В. Кормилицын. – СПб., 2004. – С.186.
11. Кнопф Г. «Дети» Гитлера / Г. Кнопф. – М., 2004. – С.199.
12. Лесков В.А. Штрихи к портрету фюрера / В.А. Лесков. – М., 2006. – С.244-245.
13. Петровський В.В. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі /

- В.В. Петровський, Л.О. Радченко, В.І. Семененко. – Х., 2007. – С.426.
14. Лесков В.А. Указ.соч. – С.246.
15. Бройнингер В. Противники Гитлера в НСДАП. 1921-1945 / Вернер Бройнингер. – М., 2006. – С.276.
16. Буровський А.М. Великая Гражданская война 1939-1945 / Андрей Буровский. – М., 2009. – С.3
17. Адам В. Катастрофа на Волге. Мемуары адъютанта Паулюса / Вильгельм Адам. – Смоленск, 2001. – С.62.
18. Гейден К. Путь НСДАП. Фюрер и его партия / Конрад Гей ден. – М., 2004. – С.496.
19. Бросцат М. Тысячелетний рейх / Мартин Бросцат. – М., 2004. – С.330.
20. Пленков О.Ю. Третий рейх. Нацистское государство / О.Ю. Пленков. – СПб, 2004. – С.268.
21. Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине (1941-1944). – К., 1985. – Кн. 1. – С.293.
22. Откровения и признания. Нацистская верхушка о войне «третьего рейха» против СССР. Секретные речи. Дневники. Воспоминания. – Смоленск, 2000. – С.299.
23. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті роки ХХ століття / М.М. Шитюк. – К.,2000. – С.303-304.
24. Коваль М.В. Фольксдойче в Україні (1941-1944 рр.) / М.В. Коваль, П.В. Медведок // Український історичний журнал. – 1992. – № 5. – С.16.
25. Армстронг Дж. Украинский национализм. Факты и исследования / Джон Армстронг. – М., 2008. – С.253.
26. Коваль М.В. Вказ. праця. – С.17.
27. Иванов О.Ф. Політика нацистського режиму стосовно етнічних німців України / О.Ф. Иванов, І.О. Іваньков // Український історичний журнал. – 2005. – № 3. – С.85.
28. Idid. – С.87.
29. Польш Д. Властители и порабощенные. Немецкая оккупация и общества Европы / Дитер Польш // Зюсс Д., Зюсс В. Третий рейх. Расцвет и крах империи. – Харьков-Белгород, 2009. – С.282.
30. Коваль М.В. Вказ. праця. – С.23.
31. Клець В.К. Національна політика нацистів на окупованих територіях та фольксдойче / В.К. Клець // Вопросы германской истории: Сб. науч. тр. / Отв. ред. С.И. Бобылева. – Дн., 2006. – С.146.
32. Коваль М.В. Вказ. праця. – С.24.
33. Центральний державний архів вищих органів влади і органів державного управління України (ЦДАВО України). – ф.КМФ-8, оп.2, спр.155, арк.77.
34. Коваль М.В. Вказ. праця. – С.23.
35. Gaunt D. Swedes of Ukraina as «volksdeutsche» – the experience of World war II / D. Gaunt // Вопросы германской истории: Сб. науч. тр. / Отв. ред. С.И. Бобылева. – Дн., 2007. – С.243.
36. Захарченко О.О. Німецькі плани меліорації і господарського освоєння Півдня України і Криму / О.О. Захарченко // Матеріали міжнародної наукової конференції «50-річчя Перемоги над фашизмом: наслідки та уроки», 4-5 квітня 1995 р. – К., 1995. – Ч.1. – С.145.
37. Черная Л. Коричневые диктаторы (Гитлер, Геринг, Гиммлер, Геббельс. Борман. Риббентроп) / Л. Черная. – Ростов-на-Дону, 1999. – С.212.
38. Педфилд П. Рейхсфюрер СС / Питер Педфилд. – Смоленск, 2002. – С.285.
39. Захарченко О.О. Вказ.праця. – С.145.
40. Соколов Б.В. Генрих Гиммлер: Магистр Черного ордена / Б.В. Соколов. – М., 2005. – С.91.
41. Захарченко О.О. Вказ.праця. – С.146.
42. Иванов О.Ф. Вказ. праця. – С.92.

Олексій Захарченко *Нацистські плани аграрної колонізації Північного Причорномор'я*

Публікація розкриває нацистські плани господарського, насамперед, аграрного освоєння території Північного Причорномор'я та Криму. Автор доводить, що головні зусилля у подальшій розбудові території німецьке керівництво поклало на сільський сектор. При цьому у його розбудові надія покладалася на німецьких воїнів-селян, молодих німців та місцеве населення німецького походження. Плани носили комплексний характер і передбачали значні збільшення врожайності території.

Ключові слова: німецька колонізація, Північне Причорномор'я, Україна, окупація, рейхскомісаріат «Україна», окупаційна політика

Алексей Захарченко *Нацистские планы аграрной колонизации Северного Причерноморья*

Публикация раскрывает нацистские планы хозяйственного, прежде всего аграрного, освоения территории Северного Причерноморья и Крыма. Автор доказывает, что основные усилия в дальнейшем развитии территории немецкое руководство возлагало на сельский сектор. При этом в его развитии надежда полагалась на немецких воинов-крестьян, молодых немцев и местное население немецкого происхождения. Планы носили комплексный характер и предусматривали значительные увеличения урожайности территории.

Ключевые слова: немецкая колонизация, Северное Причерноморье, Украина, окупація, рейхскомиссаріат «Украина», окупаційна політика

Olexiy Zaharchenko *Nazi plans of agrarian colonization of Northern Black Sea Coast*

The publication a nazi plans of economic, first of all agrarian, development of territory of Northern Black Sea Coast and Crimea are revealed. The author proves, that in the further development of territory the Ger-

man leaders assigned the basic efforts to rural sector. Thus in its development the hope relied on German soldiers – peasants, young Germans and ethnics Germans (Volksdeutsche). Plans had complex character and provided significant increases in productivity of territory.

Key words: *German colonization, Northern Black Sea Coast, Ukraine, occupation, Reichskommissariat «Ukraine», occupational policy*

Рецензенти:

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Горбуров Є.Г., к.і.н., доцент

Надійшла до редакції 12.04.2010 р.